

Könyvszemle

Isten és ember szolgálatában. Erdő János emlékezete, szerk. Szabó Árpád, Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár 2007, 332.

A legendásan szerény és alázatos Erdő János ma lenne 94 éves. Elképzelem, ahogyan születésnapján sok ezredszer feljön az unitárius kollégium lépcsőin, kinyitja a könyvtár ajtaját, és csendesen munkához lát. A szombat délelőtt zsongító csendjében az írógép ütemes kattogása betölti a bentlakás folyosóit, és könnyű álmot ígér a reggeli préces után édesdeden alvó teológiai hallgatóknak.

Az egyetemi tanár, a főjegyző majd a püspök szakmai igényességéről, kínos pontosságáról és emberi melegségéről nem csak Kolozsvárott, de Szegeden és Budapesten, Bostonban és Londonban is legendák születtek. Az Isten és ember szolgálatában eltöltött több mint fél évszázadot a mi feladatunk értelmezni és megérteni. E közös munka első lépéseként Erdő János szolgatársai és tanítványai nyújtják át az élő emlékezet kötetbe rendezett tanulmányait. A tudós professzor és olykor-olykor konok egyházvezető nagysága előtt eltörpül az emlékkötet, de úgy gondoljuk, hogy Erdő János tudományos eszményeihez valamelyest kapcsolódó tanulmányok méltán számíthatnak a pályatársak és a tanítványok figyelmére.

Egy majdani unitárius eszmetörténész számára valószínűleg sokatmondó lesz, hogy erdélyi, magyarországi és amerikai tudósok gondolatgazdag és tematikailag is sokszínű tanulmányai olvashatók itt együtt, ez már önmagában is minősíti Erdő János szerteágazó tudományos munkásságát. A szorosabban vett egyháztörténeti tanulmányok mellett irodalom-, pedagógia- és vallástörténeti, biblia- és rendszeres teológiai, vallásnéprajzi/névtani tanulmányok kerültek közlésre.

A kötetnyitó, *Erdő János egyházunk és népünk szolgálatában* c. tanulmány szerzője Molnár B. Lehel az egykori tanítvány csodálatával írt a 20. század unitárius történetének egyik legkiemelkedőbb egyéniségéről. A kor- és pályatársak, a Protestáns Teológiai Intézetben évtizedekig együtt dolgozó tanártestvérek, Kozma Zsolt és Gálfy Zoltán tanulmányai a mindenkori egyház- és vallástörténészek számára jelölik ki a követendő utat. Nem tehetem meg, hogy ne idézzem Kozma Zsolt *Az Ószövetség történelemszemlélete* c. tanulmányának egyik, Erdő János életszemléletével is egybecsengő megállapítását: „*Ha egy ázsi múltunkban nem látjuk meg Isten vezérlő akarátát, ha az események tényeiben, elődeink cselekedeteiben nem fedezzük fel az ő állandó jelenlétét, egyházainkat formáló és megtartó*

tetteit, kérdésessé válik, hogy az, ahogyan gondolkozunk és írunk, nevezhető-e még hívő gondolkodásnak és egyáltalán egyháztörténelemnek.”

A legfiatalabb tanítványi nemzedékéhez tartozó Czire Szabolcs *A történeti Jézus asztalközössége és az úrvacsora gyakorlata* c. terjedelmes tanulmányában makroszociológiai, gazdasági-társadalmi folyamatok vizsgálata során a Jézus korabeli asztalközösségtől vezet el az úrvacsora rítusáig. Szabó Árpád az ember természetéről és rendeltetéséről írott értekezésében, talán Erdő János egyik legkedvesebb, és sokat kutatott, – életpéldájával hitelessé tett témáját szövegezte meg. Rezi Elek az unitárius rendszeres teológia irodalmát térképezte fel írásában. Balázs Mihály *A kolozsvári unitárius kollégium 262. számú kódexe* c. tanulmányában a 17. század még sok meglepetést tartogató kéziratos anyagából egy Dávid Ferencet néven nevező prédikáció kapcsán hívja fel a figyelmet az unitárius *ars orandi* studiózásának fontosságára. Gaal György *A két világháború közti erdélyi magyar iskolák identitás-védelve Gál Kelemen munkásságának tükrében* c. tanulmányában Gál Kelemen munkásságának méltatlanul elfeledett fejezetét hozta felszínre. Kovács Sándor Jókai *Egy az Isten* c. regényének geneziséjét és ennek angol fordításait vizsgálta. Simén Domokos Báthori Zsigmondról, Adorjáni Rudolf Károly *A pipei unitárius egyházközség keresztelési anyakönyveiről* írt.

Az amerikai szerzők – John Buehrens, az amerikai Unitárius Univerzalista Társulat volt elnöke és Paul Rasor, a virginiai Wesleyan College professzora – a liberális teológia 21. századi kihívásairól értekeznek. George M. Williams, a Protestáns Teológiai Intézet díszdoktora tanulmányában Rammohan Roynak, az indiai Brahma Samaj alapítójának a vallások közti párbeszéd érdekében kifejtett munkásságát ismertette.

A kötet függeléke tartalmazza Erdő János publikációs jegyzékét. A hosszú és tevékeny élet fényében ez bizony szerénynek tűnhet, de ha a teljesség igénye nélkül készült jegyzékhez képzeletben hozzácsatoljuk az Erdő János szerkesztésében 1975-től 1996-ig megjelenő Keresztény Magvető 25 kötetét, a Ferencz Józseffel közösen 1942-ben kiadott *A magyarországi unitárius egyház szervezeti törvényét*, az 1968-ban megjelent *Négyszáz év 1568–1968* című jubileumi kötetet, akkor a látszólag szerény publikációs jegyzék tekintélyes életművé válik. De még így sem lenne teljes, hiszen nem hallgathatjuk el az emlékezetes 1979-ben szervezett Siklósi konferencián tartott előadását, miként azt sem, hogy jobb időben kiadásra váró Zsinati, Fő- és képviselő tanácsai jegyzőkönyveket, 1971-től 1994-ig Erdő János vezette.

Az emlék- és tanulmánykötetet Szász Ferenc brassói lelkész személyes hangvételű *A feddhetetlenségtől a tökéletességig* című esszéjének befejező sorai-val ajánlom a kedves Olvasó figyelmébe.

„Tökéletes volt-e Erdő János? – kérdezem most magamtól, tíz évvel a halála után, bár tudom, hogy nem, nem volt az, nem lehetett az. Ember volt, Isten teremtménye, Jézus tanítványa.

Valahol mégis a feddhetetlenek közé sorolom magamban.

Feddhetetlen volt, mint Ábrahám, amikor ártatlanul börtönbe vettetett – ezt családja is megszenvedte.

Feddhetetlen volt, mint Nőé, amikor bárkájába mentett minden értéket, hogy ne vesszenek el a szennyes és zavaros idők sodrában.

Feddhetetlen volt, mint Jób megpróbáltatásában, de zokszó nélkül viselte sorsát. Majdnem mindenki tisztelte és szerette, de közeli, benső barátja nem sok akadt.

Hibái is lehettek, de ezek valahogyan nem jutnak eszembe. Ha néha szigorú volt, rigolyásnak tűnt, akkor is szeretettel nevelte tanítványait, feltétel nélkül bízhattunk mindig benne. Jó volt tanulni tőle, feltekinteni rá, mint Professzorra, Főjegyzőre, Püspök atyára.

Hiányzik Erdő János, de hiszem, hogy az örök életben a nagyokkal van együtt, Dávid Ferencsel, Enyedivel, Szentábrahámmal, Kőrmöczivel és a többiekkel, a számára kedvesekkel.

Mi nem avathatjuk sem boldoggá, sem szentté, de tökéletesnek érezhetjük Atyja közelében. És szellemiségét jelenvalóvá tehetjük szolgálatunkban.”

KOVÁCS SÁNDOR

Máthé Dénes: *Nyelvfilozófiai-nyelvtörténeti-retorikai-stilisztikai tanulmánykötet szemléje* is helyet kap, azt jelen esetben két tény teheti indokolhatóvá. Egyfelől az, hogy a könyvben olvasható tanulmányok közül kettőnek a tárgya az erdélyi unitárius egyháztörténet kiemelkedő személyiségeihez, Heltai Gáspárhoz, illetőleg Gellérd Imréhez kapcsolódik. Másfelől pedig az – a tárgy szempontjából mellesleg –, hogy a kötet szerzője az unitárius egyház egyik főgondnoka.

Hogy a *Keresztény Magvető* oldalain egy nyelvfilozófiai-nyelvtörténeti-retorikai-stilisztikai tanulmánykötet szemléje is helyet kap, azt jelen esetben két tény teheti indokolhatóvá. Egyfelől az, hogy a könyvben olvasható tanulmányok közül kettőnek a tárgya az erdélyi unitárius egyháztörténet kiemelkedő személyiségeihez, Heltai Gáspárhoz, illetőleg Gellérd Imréhez kapcsolódik. Másfelől pedig az – a tárgy szempontjából mellesleg –, hogy a kötet szerzője az unitárius egyház egyik főgondnoka.

Máthé Dénes új könyve – amint az előbbi sorokból is kiderül – változatos tudományterületi nézőpontokat villant fel (még etikátörténeti és pedagógiai vonatkozásokat is találunk a kötetben), és jócskán tartalmaz másodközléseket. Nem egyebet bizonyít ez, mint hogy a szerző – nem „ragadván bele” szorosan értelmezett szakjába – a nyelvi és írott kultúrának a mindenkor releváns mozzanatait igyekszik felmutatni, elemezni, majd a belőlük leszűrhető elméleti következtetéseket szintetizálni; illetve az is jól kiolvasható e kötet szerkezetéből, hogy Máthé Dénes rugalmasan „vállaló” kutató.